

холого-педагогічних дослідженнях. Учені характеризують значення рефлексії та саморефлексії у контексті формування особистості. Це дає змогу розуміти рефлексивні уміння як одні з важливих компонентів навчальної діяльності, оволодіння якими дає можливість особистості майбутнього педагога творчо самореалізуватися за умов сучасного освітнього простору.

Підсумовуючи різні підходи в з'ясуванні суті означеної проблеми, можна стверджувати, що рефлексивні уміння студента спрямовані на усвідомлення й оцінку всіх сторін навчальної діяльності, а також своєї особистості з позицій їх ефективності та визначення можливостей подальшого професійного становлення.

Література

1. Закон України «Про вищу освіту» // Законодавчі акти України з питань освіти. За станом на 1 квіт. 2004 р. – К., 2004. – С. 168-221.
2. Блонский П. П. Избранные педагогические и психологические сочинения: в 2-х т. / Павел Петрович Блонский; сост. М. Г. Данильченко, А. А. Никольская; под ред. А. В. Петровського. – М.: Педагогіка, 1979. – Т. 1. – 1979. – 304с.
3. Ильина Т. А. Структурно-системный подход в обучении / Татьяна Андреевна Ильина. – М.: Знание, 1972. – Вып. 1, 2, 3. – 72 с.
4. Історія української школи і педагогіки: хрестоматія / упоряд. О. О. Любар; за ред. В. Г. Кременя. – К.: Знання, КОО, 2003. – 766 с.
5. Макаренко А. С. Педагогіка індивідуального действия / А. С. Макаренко. – М., 1957. – 380 с. – (Сочинения : в 7 т. А. С. Макаренко; Т. 5).
6. Сухомлинський В. А. Избранные сочинения: в 5-ти т. Т. 1 / Василий Александрович Сухомлинский. – К.: Рад. школа, 1979. – Т. 1. – 1979. – 686 с.
7. Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2010 р.

УДК 378.14:811(07)

Рідель Т. М.

владач

Сумський національний аграрний університет

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ СТУДЕНТІВ НЕМОВНОГО ВНЗ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті подано характеристику складових блоків моделі формування оптимальної мотивації учіння студентів немовного ВНЗ у процесі вивчення іноземної мови. Доведено, що критерієм оптимальності розробленої моделі є сформованість внутрішніх мотивів, тобто мотивів, безпосередньо пов'язаних із діяльністю з оволодіння іноземною мовою і процесом її перебігу.

Ключові слова: мотивація учіння, вивчення іноземної мови, немовний ВНЗ.

В статье подана характеристика составляющих блоков модели формирования оптимальной мотивации учения студентов неязыкового вуза в процессе изучения иностранного языка. Доказано, что критерием оптимальности разработанной модели есть сформированность внутренних мотивов, то есть мотивов, которые непосредственно связаны с деятельностью по овладению иностранным языком и процессом ее протекания.

Ключевые слова: мотивация учения, изучение иностранного языка, неязыковой вуз.

The paper filed characteristic constituent units forming the optimal model of motivation teaching students non-linguistic higher educational establishments in the process of learning a foreign language. Proved that the optimality criterion of the model is formedness inner motives, ie motives that are directly related to the activities of mastering a foreign language and the process of its occurrence.

Keywords: learning motivation, learning a foreign language, nonlinguistic university.

Актуальність вивчення закономірностей формування оптимальної мотивації учіння визначається необхідністю підвищення внутрішньої (пізнавальної) мотивації студентів. У цьому контексті виникає необхідність опрацювання спеціальних психолого-педагогічних процедур, спрямованих на активізацію низки мотивів учіння та встановлення ефективності їх дії. Окрім того, важливим є дослідження особливостей мотиваційної динаміки й розробка низки психолого-педагогічних рекомендацій для викладачів ВНЗ щодо керування мотивацією студентів.

Проблема розвитку чи формування мотивації учіння у студентів розроблена недостатньо порівняно з її висвітленням щодо школярів. Окрім того, маємо фундаментальні теоретичні й експериментальні дослідження, які стосуються загальних аспектів проблеми мотивації діяльності, навчання і виховання особистості (розвідки М. Алексєєвої, В. Асєєва, Г. Балла, Л. Божович, М. Боришевського, В. Вілюнаса, О. Колісника, Г. Костюка, О. Леонтьєва, С. Максименка, М. Матюхіної, А. Маркової, Т. Матис, В. Моляко, С. Москвичова, А. Орлова, В. Рибалки, М. Алдермана Д. МакКлелланда, Р. де Чармса, Х. Хекхаузена та інших).

Наявні розробки створюють ґрунт лише для первинного аналізу психолого-педагогічних механізмів і закономірностей розвитку мотивації учіння у студентської молоді взагалі; не позначена значною увагою вчених також проблема формування мотивації учіння студентів немовного ВНЗ у процесі вивчення іноземної мови – зокрема.

Мета публікації – подати характеристику моделі формування оптимальної мотивації студентів немовного ВНЗ у процесі вивчення іноземної мови.

Основна діяльність студента у ВНЗ полягає в освоєнні спеціальності, відповідної профілю ВНЗ, тому і вивчення іноземної мови в немовному ВНЗ розглядається студентом через призму ставлення до майбутньої професії. Природно припустити, що певний тип ставлення до професії, тобто відповідний рівень професійної мотивації продукуватиме той або інший тип мотивації до оволодіння іноземною мовою (МОІМ) з урахуванням, звичайно, ряду інших чинників.

У своєму дослідженні ми виходили з наступних основних принципів побудови моделі:

1. Алгоритм побудови моделі МОІМ визначається метою оволодіння іноземною мовою – досягнення студентами комунікативної компетенції.

2. Аналіз змісту і специфічних особливостей МОІМ у студентів немовного ВНЗ, для яких діяльність з оволодіння іноземною мовою не є визначальною, зумовлює необхідність їх урахування при побудові моделі МОІМ.

3. Соціальна природа мови як засобу спілкування диктує необхідність навчання іноземній мові як спеціально організованому спілкуванню з урахуванням принципів його оптимізації.

4. Єдність навчання й розвитку визначає правомірність урахування індивідуальних відмінностей при дослідженні проблеми мотивації й поведінки моделі МОІМ.

Приклад моделі наведено на рис. 1

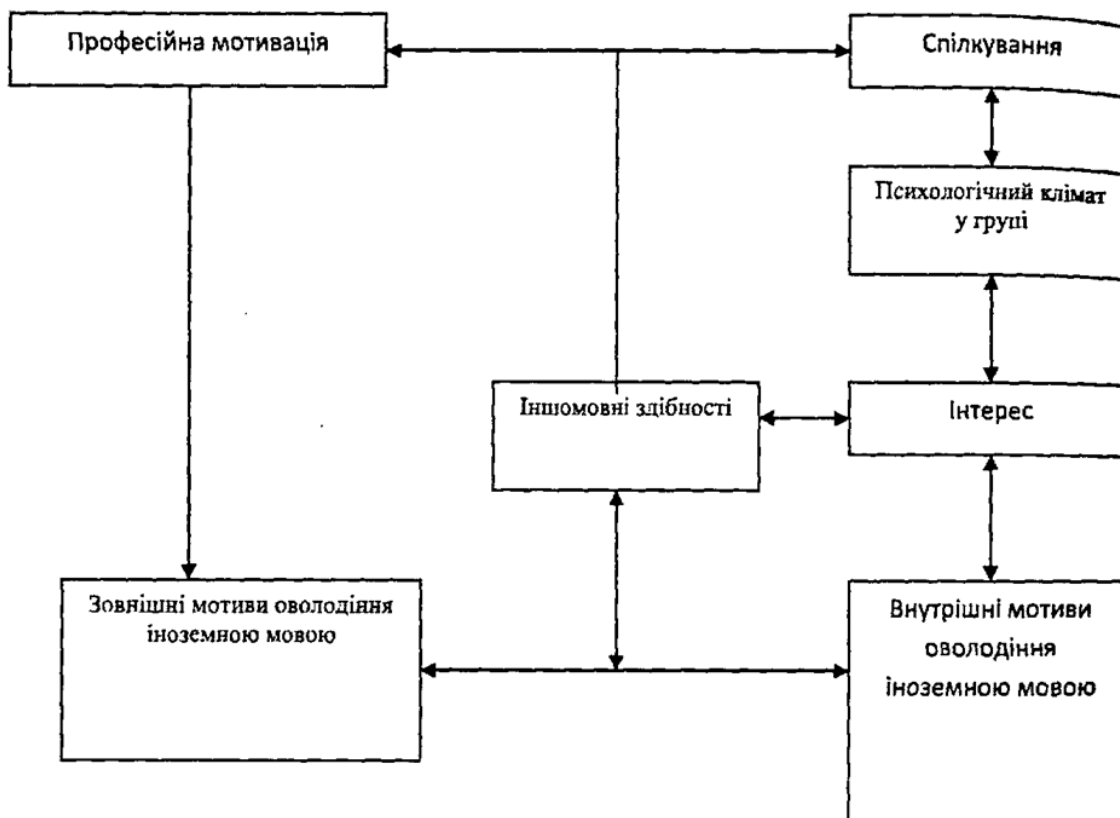

Рис. 1. Модель формування оптимальної мотивації учіння студентів немовного ВНЗ у процесі вивчення іноземної мови

У якості першого блоку моделі ми розглядаємо професійну мотивацію. Відомо, що професійне становлення майбутнього фахівця починається ще у ВНЗ, в якому студент одержує знання, навички, уміння, пов'язані з його майбутньою професією, переконується у правильності / неправильності свого вибору, глибше усвідомлює свої схильності і здібності і їх відповідність майбутній професійній діяльності.

Однією з найважливіших умов формування майбутнього фахівця є відповідність інтересів, схильностей і здібностей молоді щодо вибраної професії. Яким буде фахівець, багато в чому залежить від мотивації вибору професії, від того, якими мотивами керується людина в своїй діяльності. Задоволеність обраною професією, захопленість своєю справою визначатиметься усвідомленням важливості й потрібності професії, її відповідності інтересам і здібностям. Якщо ж професія обирається всупереч бажанням

людини, через ті або інші обставини, це приведе до незадоволеності професією, викличе ряд деструктивних емоцій.

В. Ковальов виділяє чотири етапи життєдіяльності особистості, безпосередньо пов'язані з формуванням її мотиваційної сфери: передпрофесійний, вибору професії, професійного навчання, професійної діяльності. Мотиви професійної підготовки, на думку В. Ковальова, залежать від ставлення до навчання (і рівня підготовленості) і ставлення, що вже склалося в школі, до обраної професії (як сукупності мотивів вибору професії). Це зумовлює доцільність двоєдиного розгляду цих мотивів [8].

У психолого-педагогічних розвідках доведено взаємозв'язок професійних (професійно-пізнавальні, професійно-ціннісні) і навчальних мотивів, завдяки яким навчання сприймається як підготовка до майбутньої професійної діяльності, а діяльність із підготовки фахівців у ВНЗ називають навчально-професійною [4; 8].

Говорячи про мотиваційно-потребову основу навчально-професійної діяльності, А. Дусавицький виділяє професійно-пізнавальну потребу, яка виявляється в інтересі до знань, специфічних для майбутньої професійної діяльності, і потреби у вищій освіті, як прагненню до певного статусу в суспільстві. Визначальною потребою в навчальній діяльності студента, на думку автора, повинна виступати професійно-пізнавальна потреба [3, с. 54].

В. Ковальов поділяє професійні мотиви за джерелом виникнення на соціальні, колективістські, процесуальні і стимулюючі. Задача формування мотивів, на його думку, розглядається як забезпечення домінування соціальних, суспільно значущих мотивів. При цьому поведінка і діяльність регулюються не одним, а сукупністю мотивів. Із чотирьох груп мотивів, які виділив В. Ковальов, визначальна роль надається соціальним мотивам.

Учений, таким чином, фактично ототожнює поняття «професійна мотивація», «мотивація вибору професії», «професійні мотиви», «мотиви вибору професії» [8].

Ми вважаємо, що поняття «професійна мотивація» ширше, ніж поняття «професійні мотиви», виходячи із загального поняття «мотивація», зміст якого розкритий вище. В нашому розумінні професійна мотивація припускає не тільки наявність відповідних мотивів, цілей, інтересів до майбутньої професії, але і врахування індивідуальних схильностей і здатностей до відповідної діяльності.

Аналіз психологічної літератури з проблеми професійної мотивації дозволив нам виділити в ній наступні структурні компоненти: прагнення отримати вищу освіту; інтерес до професії; професійно-пізнавальні мотиви (або прагнення в майбутньому стати гарним фахівцем); внутрішньонавчальні мотиви; прагматичні мотиви; здібності до оволодіння знаннями.

Другим блоком моделі виділяємо іншомовні здібності, оскільки відповідність предмету здібностям є найзначущим мотивом з ряду предметів, у тому числі і з іноземної мови.

Здібності не є природженими, вони виявляються і формуються тільки в діяльності на основі тих або інших задатків. Розрізняють загальні і спеціальні здібності. Загальні здібності забезпечують оволодіння різними видами знань й умінь, які людина реалізує в багатьох видах діяльності. Спеціальні здібності розглядаються у сприйнятті окремих, спеціальних областей діяльності, що дозволяє класифікувати їх за видами діяльності.

Підкреслюємо очевидний взаємозв'язок здібностей і мотивації, здібностей і інтересу до тієї або іншої діяльності. Роль інтересу до предмету полягає в тому, що студент починає оволодівати теоретичними знаннями певної галузі відповідно до інтересу до цієї галузі і, отже, розвиває свої здібності. При достатньо високій мотивації навіть середні здібності до предмету можуть забезпечити успіх у подальшій діяльності, який надасть посилюючий вплив на мотивацію, що спонукає людину до більш напруженої роботи. Відбувається взаємовплив мотивації і здібностей, що здійснює позитивний вплив на розвиток здібностей до предмету.

Серед відмітних ознак здібностей як властивостей особистості визначається наявність певної мотивації, спрямованості особистості на певну діяльність – схильність, спрямованість, інтерес тощо. Іншими словами, мотивація перебуває в тісних взаємозв'язках із рівнем сформованості здібностей.

Говорячи про іншомовні здібності, слід виходити з розрізнення мови і мовлення. Мова – це соціальне по суті і незалежне від індивіда явище, мовлення – діяльність спілкування. Мовлення робить доступним, розкриває свідомість однієї людини іншим людям; ця функція мовлення реалізується за допомогою мови.

Відповідно до розрізнення мови і мовлення виділяють іншомовно-мовленнєві здібності й мовні здібності. Під іншомовно-мовленнєвими здібностями розуміються такі індивідуально-психологічні і психофізіологічні особливості, які забезпечують швидке і якісне оволодіння навичками розмовної мови. Мовні здібності є такими індивідуальними особливостями, які сприяють швидкому формуванню навичок й умінь при засвоєнні мовної системи [6].

Аналізуючи проблему оволодіння мовою, слід виділяти такі параметри, як засвоєння (що співвідноситься з мовними засобами) і вживання (має відношення до комунікативної діяльності за допомогою мови); наголошувати на необхідності враховувати різницю між мовною компетенцією і її реалізацією, між знанням і поведінкою, між «мовною здатністю» (що відноситься до області лінгвістики) і «мовною активністю» (що відноситься до області психології) [6, с. 200-203]. Фактично все зазначене вище дозволяє досить чітко протиставляти мову й мовлення. Це означає, що можна знати мову як систему (лексику і граматику) і не вміти спілкуватися мовою.

Наступним – третім – блоком моделі мотивації є інтерес до іноземної мови, який характеризуємо як один із головних і найстійкіших мотивів при навчанні предмету.

Інтерес як своєрідна внутрішня спрямованість студента позитивно впливає на всі процеси сприйняття, мислення, пам'яті і плідно позначається на процесі і результатах навчальної діяльності. За наявності інтересу людина легше і продуктивніше працює, оскільки вся її увага і сили зосереджені на роботі. В інтересі зосереджено два елементи: 1) усвідомлена значущість предмету потреби і 2) його емоційна привабливість. Обидва ці моменти представлені в кожному інтересі, але співвідношення між ними на різних рівнях свідомості може бути різним. Коли загальний рівень свідомості або усвідомленість даного інтересу невисокі, переважає недостатньо усвідомлена емоційна привабливість.

Важливість емоційної сторони в навчанні безперечна. У людини в бадьорому, радісному настрої підвищується інтерес до роботи, швидшає темп її виконання, поліпшується її продуктивність [1]. Учена Н. Вітт вважає, що найчастіше чинник емоційності виявляється в мовному спілкуванні. На її думку, якщо особистість позитивно розглядає такі аспекти курсу навчання, як змістовність, організаційність і комунікативність, то в неї розвивається і стає стійкою емоційна зацікавленість в предметі, що в цілому покращує учбову діяльність [1].

Таким чином, система мотивів виражає інтерес у цілому, і цікавий навчальний предмет – це предмет, який спонукає внутрішніми мотивами. Внутрішні мотиви, а саме: інтерес до самої мови, її пізнавальної і комунікативної цінності, посідають далеко не перше місце у студентів немовного ВНЗ при оволодінні ними іноземною мовою.

Суть внутрішніх мотивів полягає в задоволенні допитливості, інтересі до самого процесу вивчення іноземної мови, спілкуванні нею, отриманні нової інформації за допомогою мови.

Внутрішні мотиви мають велике значення з двох причин: як джерело активності особистості, що впливає на успішність діяльності, і як чинник, що дозволяє виявити внутрішні резерви особистості для її розвитку, навчання і виховання, оскільки без наявності внутрішньої мотивації неможливий повноцінний розвиток особистості.

Окрім того, наявність зовнішньої, нехай навіть прагматичної, мотивації, за відсутності внутрішньої, не завжди є достатньо сильним мотивуючим чинником для спонукання до діяльності, і остання може більш-менш успішно здійснюватися за наявності достатньо розвинених вольових якостей, необхідних для подолання труднощів при оволодінні іноземною мовою. Якщо ж вольові якості розвинені недостатньо, діяльність буде непродуктивною. У той же час, отримання постійного психічного навантаження, що викликає стан інтелектуальної і емоційної активності (що може бути реалізовано тільки за наявності інтересу до самої діяльності) – сприятиме розвитку особистості, формуванню необхідних особистісних якостей, у тому числі і вольових, що зумовить більш успішний перебіг діяльності.

Таким чином, інтереси є і передумовою навчання, і його результатом, тому задача педагога – формування повноцінних інтересів, які формуються і закріплюються в діяльності.

Четвертим блоком моделі мотивації до оволодіння іноземною мовою є компонент спілкування – особливої діяльності людей, що співпрацюють, направлена на створення цілісної системи їх спільної діяльності, співпраці.

У процесі навчання іноземній мові оптимальне педагогічне спілкування має визначальне значення, виходячи з соціальної природи мови як засобу спілкування. Під оптимальним спілкуванням при навчанні іноземній мові розуміємо діалогічне спілкування педагога і студентів засобами іноземної мови, максимально наближене до умов природного спілкування і пов'язане з професійними інтересами студентів.

Організація такого спілкування – це перш за все заслуга педагога, особистість якого виявляється при цьому у всій своїй повноті. Спілкуватися з людиною – означає не просто розмовляти з нею, а увійти до її внутрішньої ситуації, зрозуміти її, виявити доброзичливе ставлення, оптимізм, тобто при організації спілкування необхідно виходити не «від себе», а від «іншого» [7].

Розроблена нами модель МОІМ включає всі перераховані вище компоненти. Компонент спілкування ми вважаємо центральним і таким, що визначає всі інші компоненти моделі. Критерієм оптимальності моделі МОІМ є сформованість внутрішніх мотивів, тобто мотивів, безпосередньо пов'язаних із діяльністю з оволодіння іноземною мовою і процесом її перебігу. Значущість внутрішніх мотивів для особистості повинна бути наближеною до такого зовнішнього стосовно навчальної діяльності вигляду мотивації, як соціальна значущість іноземної мови для майбутнього фахівця, тобто до прагматичної мотивації, специфічної для студентів немовного ВНЗ.

Література

1. Божович Л. И. Развитие мотивов учения у советских школьников / Л. И. Божович, Н. Г. Морозова, Л. С. Сдавина // Известия АПН РСФСР. – Вып. 36. – М., 1951 – С. 45-54.
2. Витт Н. В. Психологические вопросы индивидуализации обучения иностранным языкам в средних специальных учебных заведениях / Н. В. Витт. – М.: Высшая школа, 1975. – 238 с.
3. Дусавицкий А. К. Мотивы учебной деятельности студентов: учебное пособие / А. К. Дусавицкий. – ХГУ, 1987. – 246 с.
4. Дюла Лакагош. Анализ структуры интересов и профессиональной направленности студентов (на материале Венгерских высших учебных заведений): дисс. ... канд. пед. наук / Лакагош Дюла. – Л., 1978. – 203 с.
5. Зимичева С. А. Лонгитюдальное исследование динамики педагогической направленности у будущих учителей начальных классов: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук / С. А. Зимичева. – Л., 1977. – 20 с.
6. Каган М. С. Мир общения / М. С. Каган. – М.: Политиздат, 1988. – 312 с.
7. Карпова А. Ф. К вопросу об устойчивости мотивации при поэтапном формировании умственных действий и понятий / А. Ф. Карпова // Мотивация учения. – Волгоград, 1976. – С. 78-96.
8. Ковалев В. И. Мотивационная сфера личности и ее динамика в процессе профессиональной подготовки / В. И. Дружинин, В. Н. Дружинин // Психологический журнал. – Т.3. – № 6. – М., 1982. – С. 78-84.

УДК 371.322.9+ 371.332

Чувасова Н. О.

кандидат пед. наук, доцент

Криворізький державний педагогічний університет

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ВАЖЛИВА ІНТЕГРАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються поняття «емоційний інтелект», основні теорії формування емоційного інтелекту, виявляються його властивості та структурні компоненти.

Ключові слова: творча особистість, емоційний інтелект, структурні компоненти.

В статье рассматривается понятие «эмоциональный интеллект», основные теории формирования эмоционального интеллекта, определяются его свойства и структурные компоненты.

Ключевые слова: творческая личность, эмоциональный интеллект, структурные компоненты.

The article deals with the notions «emotional intelligence», the basic theories of forming emotional intelligence, its peculiarities and structural components are revealed.

Key words: creative personality, emotional intelligence, structural components.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Кризовий стан економіки, політики України, низький рівень життя населення призвели як до значного підвищення рівня емоційної нестриманості, так і до загострення особистісних проблем людей. В кожній культурі існує певне розуміння критеріїв адекватного чи неадекватного поводження в звичайних ситуаціях повсякденного спілкування. Тому наявність довершених багатоаспектних визначень емоційного інтелекту повинно допомогти викладачам здійснювати потрібну виховну роботу в процесі навчання, яка раніше спрямовувалася доволі нечіткими узагальненнями критеріями стосовно того, що є добро, а що є зло у взаємовідносинах з колегами та студентами, у власній поведінці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній психології проблема особистості, її зростання, творчості представлена концепціями Б. Г. Ананьєва, О. Г. Асмолова, І. Д. Беха, Л. І. Божович, Ф. Забугін, Є. А. Климова, Н. В. Кузьміної, Г. С. Костюка, О. М. Леонтьєва, В. М. Мяснищева, К. К. Платонова, С. Л. Рубінштейна, В. А. Сластьоніна, О. В. Скрипченко, О. К. Тихомирова, К. Д. Ушинського, А. Шафранової та ін.

Словосполучення «емоційний інтелект» з'явилося після виходу у світ робіт американських психологів Г. Гарднера, Д. Гоулмана, Дж. Майєра, П. Саловея та ін..